

פסח שני: ההזדמנות השנייה

מסופר בפרשתנו על אנשים שהיו טמאים ביום בניסן, ולכן לא יכלו להקריב באותו יום את קורבן הפסח. אנשים אלה פונים למשה ולאהרן (ט. ז): "לָמָּה נִגְרַע לְבַלְתִּי הַקָּרִיב אֶת קֶרְבְּנוֹ ה'... בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". טענה נפלאה: לא למה דווקא אנחנו? אלא למה אנחנו לא?! לָמָּה נִגְרַע?! למה אותנו לא מגייסים? "האחינו יבאו לְמִלְחָמָה ואנחנו נשב פה"? בעקבות 'לָמָּה נִגְרַע' זה, מתחדשת מצווה: "אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לְנֶפֶשׁ אוֹ בְּדֶרֶךְ רְחֹקָה... וְעָשָׂה פֶסַח לֵה, בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעֶרְבִים וְעָשׂוֹ אֹתוֹ". זהו פסח שני המתקיים ביום באייר, חודש אחרי הפסח המקורי. חוץ מאיסור חמץ, כל מצוות הפסח נוהגים בו, "כָּכֹל חֻקַּת הַפֶּסַח וְעָשׂוֹ אֹתוֹ": "עַל מִצְוֹת וּמִרְרִים יֵאָכְלֻהוּ... וְעָצָם לֹא יִשְׁבְּרוּ בּוֹ".

רבי נתן, תלמידו וסופרו של רבי נחמן מברסלב למד ממצוות פסח שני את עיקרון ההזדמנות השנייה. לפנינו מעין מצוות 'התקווה' וחובת ביעור הייאוש, שפעמים רבות מדי, תוקף ואף מנצח אותנו. וכך כותב הוא ב'ליקוטי הלכות' (הלכות גבית חוב מהיתומים, הלכה ג, אות יח): "בענין פסח שני מרומז כי אין שום ייאוש בעולם, כי אפילו מי שהוא טמא או בדרך רחוקה מאוד מה' יתברך... אינו מייאש את עצמו... והולך... לדרוש את ה', ושואל ומבקש: לָמָּה נִגְרַע?!"

הייאוש, בהגות החסידית, הוא קודם כל ייאוש דתי. היצר-הרע הופך את הייאוש לפיתוי. ממילא אתה חוטא, הוא אומר לנו. ממילא אתה אבוד. מה כבר יכול עוד כתם, עוד חטא, לגרוע. הקואליציה בין הייאוש לפיתוי רומסת והורסת את הערכים כולם. אלא שעל יד הייאוש הדתי מצוי הייאוש הקיומי, הייאוש מהחיים, ששיאו הוא ההתאבדות. גם את הייאוש הזה צוותה החסידות לבער. רבי נחמן ניהל מאבק נגד הייאוש על כל ממדיו, עד יומו האחרון. ב'שיחות מוהר"ן' (קנג) מסופר איך "סמוך להסתלקותו [באומאן]... בליל שבת קודש נכנס [רבי נחמן] מחדרו לבית שהיה ה"עולם" מקובצים שם. והיה חלוש מאוד מאוד כמעט לא היה לו כוח לדבר. ותכף קידש על הכוס. ואחר הקידוש ישב אצל השולחן ולא חזר לחדרו תכף כדרכו תמיד בעת הקיבוץ... " (כך נולדה המילה 'קיבוץ'). רבי נחמן "בא בשמחה גדולה וציווה לזמר 'אזמר בשבחין'... וגם הוא בעצמו היה מזמר עמנו יחד. ואחר כך היה מדבר ומשיח עמנו הרבה בשמחה גדולה ובחן אמיתי נפלא ונורא מאוד מאוד... ואז צעק מעומק הלב [בידיש]: גיוואלד זייט אייך ניט מיאש! (אהה! אל תייאשו את עצמכם!) ואמר בזה הלשון: "קִיין יאוש איז גאר ניט פאר האנדין! (אין בכלל ייאוש!)". במקום מקביל (מהדורא בתרא סימן עח) כותב רבי נחמן: "ואפילו מי שהוא... במדרגה התחתונה לגמרי, אפילו אם מונח בשאול תחתיות,

רחמנא לצלן, אף על פי כן אל יתיאש עצמו, ויקיים "מִפְּטָן שְׂאוֹל שְׁנֵעֲתִי" (יונה ב, ג). אם תרצו, זהו המסר האחרון של רבי נחמן, לפני עלייתו השמימא.

הראי"ה קוק המשיך את המלחמה בעצבות. הוא מזכיר לנו שחז"ל לימדו (שבת ל ע"ב) "שאין שכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות... אלא מתוך דבר שמחה של מצווה". חכמי הדורות, ובייחוד הראי"ה קוק, הדגישו את הסכנה שבצמד הזה, העצבות ובת לוותה העצלות, השיתוק. תיאור קולע של הדפרסיה, של שני ממדי הדיכאון! פעמים זהו דיכאון אישי. פעמים – דיכאון ציבורי, לאומי. באורות הקודש (ח"ג, רמג), מדגיש הראי"ה ש"כל המדות אפשר להעלותן, מפני שיש להן שורש בקדושה, חוץ מהעצבות שאין לה שורש כלל, כי "עוֹ וְחֶדְוָה בְּמִקְמוֹ" (דברי הימים א טז, כז). השמחה היא תואר א-להי! עוֹ וְחֶדְוָה: עוז ולא עצלות, חדווה ולא עצבות. רבי נחמן הוסיף הערה רדיקלית יותר ('לקוטי עצות' - ערך התחזקות): "והעיקר - לחזק את עצמו בשמחה בכל מיני עצות, כי עצבות מזיק מאד, על כן צריך להשתדל בכל כוחו להרחיק ולגרש את העצבות והמרה שחורה, הן על ידי שיחפש וימצא בעצמו עדין נקודות טובות וכו'... ועל פי רוב אי אפשר לשמח את עצמו כי אם על ידי עניני שחוק וצחוק וכו'". ההומור הבריא יכול לעזור לנו לנצח את הדיכאון.

האם יש תמיד פסח שני, אפשרות שנייה? לפעמים מהרהר אני בסוגיית הגלגול. האמנם חוזרת הנשמה לעולם, במעין אפשרות שנייה, כדי לתקן את מה שחטאה, חסרה או עוותה בחייה הגופניים קודמים? האמונה בגלגול הייתה שנויה במחלוקת בין בתי המדרש. הפילוסופים הרציונליסטים כרבנו סעדיה גאון והרמב"ם, התנגדו באופן מוחלט לתורת הגלגול. חכמים בעלי כיוון קבלי האמינו בגלגול. הרמב"ן למשל, ראה בגלגול את הסוד של אליהוא בן ברכאל, אחד המתדיינים בספר איוב. אחרים, כרבי חסדאי קרשקש, הפילוסוף הגדול, התלבטו. כשלעצמי, חושב אני שיש משמעות נוספת של גלגול, רציונלית יותר ואולי מסתורית יותר. הכל מתרחש כאילו ההיסטוריה מחזירה אותנו למצבים בו היינו לפני דורות, וטעינו. מעשי אבותינו היו לכאורה, כדברי קהלת (א, טו), "מַעֲנֵת לֹא יוֹכֵל לְתַקֵּן - וְחֶסֶד לֹא יוֹכֵל לְהַמְנוֹת". והנה ההיסטוריה נותנת לנו, צאציהם, את האפשרות לתקן את אשר עוותו וחסרו אנשי העבר. האם יכולים אנו לתקן את הפוליטיקה? האם נצליח הפעם להכריע בדילמות הפוליטיות בצורה נכונה? "אֶנָּה ה' - הַצְלִיחָה נָא". אל נא נאבד את ההזדמנות השנייה, את פסח שני.